

ривуються перехресне (19,45%) та суміжне (4,63%).

Висновки. Таким чином, поезії Й. Рінгельнатца притаманні фактичність, значна біографічність, об'єктивність та точність, повсякденність, лаконічність та іронічність, про що свідчить використання різних онімів, морської термінології різноманітних сфер вживання. Мова поезії наближена до розмовної

завдяки наявності слів, словосполучень розмовної лексики, однак використовуються і слова іншомовного походження, латинізми та okazіоналізми. Відзначаємо одиничні випадки використання фразеологізмів та символів, невелику кількість метафор та тропів загалом, складну структуру ритміко-композиційної будови, що відповідає естетичним принципам «Нової діловитості».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Виноградов В.В. О теории художественной речи. М.: Высшая школа, 1971. 240 с.
2. Жайворонок В.В. Національна мова та ідіолект. Мовознавство. 1998. № 6. С. 27–34.
3. Ткаченко Г.В. Историчні засади появи терміна хремотонім і межі хремотонімного поля. Слов'янський збірник. 2014. Вип. 18. С. 98–106.
4. Doering S. „Turnsprache laßt uns reden“ – Die Turngedichte von Joachim Ringelnatz. Ringelnatz! Ein Dichter malt seine Welt. Göttingen: Wallstein. 2000. S. 101–108.
5. Essen, G. von „Für das alles hatte ich Augen“ – Gewaltimaginationen bei Joachim Ringelnatz. Ringelnatz! Ein Dichter malt seine Welt. Göttingen: Wallstein. 2000. S. 92–100.
6. Schäfer-Weiss D., Versemann J. Mi no savi oder Kannitverstan – Ringelnatzens „sehr ernste Scherze“ mit fremden Sprachen. Ringelnatz! Ein Dichter malt seine Welt. Göttingen: Wallstein. 2000. S. 79–84.
7. Walsdorf A. „Wenn ich einen Anfang wüßte – säng ich ein Lied aus Inmirland“. Zu den Gedichten von Joachim Ringelnatz. Ringelnatz! Ein Dichter malt seine Welt. Göttingen: Wallstein. 2000. S. 85–91.

УДК 811.112.2:398.91

ТИПИ МОДИФІКАЦІЙ У ПРИСЛІВ'ЯХ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ)

TYPES OF MODIFICATIONS IN PROVERBS (BASED ON GERMAN POLITICAL SPEECHES)

Бараняк М.М.,

*викладач кафедри германської філології
та зарубіжної літератури*

Житомирського державного університету імені Івана Франка

Сьогодні існує багато спроб систематизувати варіативні зміни у прислів'ях. Статтю присвячено визначенню та аналізу типів модифікацій у прислів'ях. З'ясовано головні причини трансформування пареміологічних одиниць з огляду на їх характерні позиції та функції у тексті. Стаття слугує спробою систематизації різних типів трансформацій у прислів'ях. Матеріалом дослідження стали прислів'я, вжиті у промовах та виступах політиків Німеччини.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, прислів'я, модифікація, субституція, елімінація.

На сегодняшний день существует много попыток систематизировать вариативные изменения в пословицах. Статья посвящена определению и анализу типов модификаций в пословицах. Выявлены основные причины трансформации единиц паремииологии с учетом их характерных позиций и функций в тексте. Статья служит попыткой систематизации различных типов трансформаций в пословицах. Материалом исследования стали пословицы, использованные в речах и выступлениях политиков Германии.

Ключевые слова: фразеологические единицы, пословицы, модификация, субституция, элиминация.

To date, there are many attempts to systematize variation changes in proverbs. The article is devoted to the definition and analysis of modification types in proverbs. The main reasons for the transformation of paremiological units are determined due to their characteristic positions and functions in the text. The article serves as an attempt to systematize various types of transformations in proverbs. The proverbs used in speeches of German politicians were used as the materials for the research.

Key words: phraseological units, proverb, modification, substitution, elimination.

Постановка проблеми. Останнім часом можна спостерігати тенденції до вільного, часто грайливого поведіння з пареміями. До того ж мова йде про навмисну модифікацію зовнішньої форми прислів'я через доповнення новими елементами, субституцією на лексичному рівні, елімінацію різних частин прислів'я, комбінацію кількох та ін. Однак, попри ґрунтовні дослідження модифікацій фразеологізмів загалом, недостатньою мірою з'ясовано залишається проблема трансформацій паремій, зокрема у суспільно-політичному дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує чимало спроб систематизувати варіативні зміни у прислів'ях. Серед українських та зарубіжних учених, які займалися вивченням фразеологічних одиниць, а також модифікацій фразеологізмів на структурному та семантичному рівні, слід зазначити С.Б. Пташник, В. Фляйшера, Ж. Матуліну, А. Саббан, Г. Бургера та ін. Віддаючи належне дослідницькій роботі мовознавців, варто звернути увагу на те, що з огляду на постійне поповнення складу модифікованих фразеологізмів, і зокрема і прислів'їв, актуальною залишається проблема їх систематизації та подальшої розробки класифікації різних типів трансформацій фразеологічних одиниць.

Постановка завдання. Мета статті – систематизувати види трансформацій у прислів'ях на матеріалі паремій, використаних у промовах та виступах політиків Німеччини.

Виклад основного матеріалу. Модифікація прислів'їв має на меті свідоме сприйняття зміни вихідного тексту, яка була б прозорою і зрозумілою для реципієнта і має своїм завданням створення особливого експресивного ефекту [1, с. 256]. Хоча також існує думка, що будь-яка модифікація – це крок проти прислів'я, а результат її називають антиприслів'ям [2, с. 3–4]. Модифікаціям піддаються практично усі види фразеологізмів, однак найчастіше це – крилаті вирази та загальні істини. Прислів'я модифікуються приблизно у 20% випадків від їх загального вжитку [3, с. 216–217]. Такий високий відсоток, а також виникнення цілих збірок антиприслів'їв спричинили зацікавленість дослідників явищем модифікацій пареміологічних одиниць [4; 5].

Новоутворення на основі загально відомого прислів'я викликає незвичну реакцію реципієнта і робить мовлення живим і образним [6, с. 242]. Можливість модифікації залежить від ступеню ідіоматичності, яка виражається у неоднаковому значенні усієї фразеологічної одиниці порівняно зі значенням її компонентів. Характерна струк-

тура подвійного трактування фразеологічної одиниці дозволяє модифікацію будь-якого фразеологізму. Однак важливою передумовою можливості утворення модифікації є семантична автономія окремих компонентів [7, с. 293].

Головними функціями вживання модифікацій є:

– привернення уваги – деякі модифікації мають характер загадки, що змушує реципієнта шукати асоціації з відомими прислів'ями і аналізувати нове значення іншої його варіації;

– оригінал як фон для певного ефекту, особливо у політичних слоганах, девізах;

– визнання, ефект іміджу – відхилення від нормативного вживання – це знак майстерного поведіння з мовою і різнопланового розуміння, а вдала гра з очікуванням і вихід за межі звичного часто оцінюються позитивно [8, с. 103–104].

Окрім цього, модифікації виконують поетично-естетичну, лудичну, апелятивну та фатичну функції, а також підвищують рівень емоційності висловлювання. Для оцінки модифікації читачем/ слухачем і її дії на нього, з одного боку, важливими є енциклопедичні знання та високий індивідуальний рівень володіння мовою, а з другого, – знання, передані через текст, а також тематичні вказівки на інтерпретацію у співвідношенні з контекстом. Чим ширші знання, які висвітлені у дискурсі, має реципієнт, тим краще він може розкодувати модифікації та одночасно почуватись впевненим у власному когнітивному вкладі. Феномен модифікації у сфері фразеології як співіснування сталих лексичних елементів відтворюваного мовлення та наявної у мовному вжитку креативної варіативності створюється через характерну структуру, контекстуальні та референційні вказівки для інтерпретації фразеологічної одиниці [7, с. 301–302].

Г. Бургер пропонує поділяти модифікації на формальні та семантичні. Формальні модифікації пов'язані зі зміною форми прислів'я та стосуються його морфо-синтаксичної структури, а також лексичного наповнення. Семантичні модифікації мають на меті зміну значення прислів'я без видимих перетворень зовнішньої форми. Зазначені типи модифікацій не завжди зустрічаються у чистому вигляді, але й можуть вживатись комбіновано [9, с. 159].

А. Саббан пропонує розрізняти два випадки варіацій прислів'я [8, с. 83–84]:

– варіативність способу вираження, наприклад, за допомогою синонімічного ряду певної лексеми, порядку слів, що у кінцевому результаті не впливає на загальну семантику прислів'я: *Es*

ist nicht alles Gold, was glänzt. (Nicht alles, was glänzt, ist Gold). Такі випадки стійкі та вживані;

– новоутворення у формі прислів'я оказіональні, їх не можна повністю лексикографічно охопити, вони залежать від контексту.

Саме друга група і викликає найбільше зацікавлення з огляду на зміну та пристосування значення до контексту, варіативності способів таких змін, а також ефекту, який викликають такі модифіковані прислів'я.

Серед типів модифікацій, за А. Саббан, можуть зустрічатись такі:

– субституція і розширення (*Wo ein Wille ist, kann mit viel Phantasie auch ein Weg gefunden werden* від *Wo ein Wille ist, ist auch ein Weg*);

– розширення на переносному рівні – специфікація прислів'я відносно тексту (*In der Nacht des Vorurteils sind alle Katzen grau* від *In der Nacht sind alle Katzen grau* – обставина часу, вжита у переносному значенні для опису певних умов отримує вужчу специфікацію за допомогою уточнення *des Vorurteils*);

– розширення на словесному рівні – крайній випадок субституції, специфікація відносно тексту (*Schweigen ist (schwarzes) Gold: Blendende Geschäfte mit Gaddafi* від *Reden ist Silber, Schweigen ist Gold* – у контексті, де йдеться про успіх у сфері нафти, яку і називають чорним золотом, а на глибинному рівні мовчання практично каузує виникнення цього золота);

– заперечення – вживання невластивого для вихідної форми прислів'я заперечення (*Die dümmsten Bauern haben nicht mehr die dicksten Kartoffeln*);

– субституція з семантичним відношенням між заміненними лексемами – аналогізація прислів'я стосовно тексту (*Eine Meerforelle noch kein Fischfrühling* у контексті виступає семантичним аналогом прислів'я *Eine Schwalbe macht noch keinen Sommer*);

– прислів'я як шаблон (*Wer CSU sät, wird WAA ernten* від *Wer Wind sät, wird Sturm ernten*) [8, с. 86–100].

Такі формальні модифікації, однак, не єдині, поряд з ними існують текстуально-семантичні, котрі можна розпізнати лише на дискурсивному рівні, аналізуючи семантику фразеологічної одиниці у її співвідношенні з конкретним контекстом [7, с. 294].

Згідно з дослідженнями, проведеними С.Б. Пташник, частка трансформацій саме у прислів'ях незначна [10, с. 129]. Дослідниця виокремлює серед модифікацій фразеологічних одиниць такі трансформації:

- структурні;
- граматичні;
- контекстуальні;
- змішані форми.

До структурних (формальних) модифікацій належать:

а) субституція (заміщення одного з елементів фразеологічної одиниці іншою лексемою);

б) розширення (введення до складу фразеологізму додаткової лексеми);

в) редукція (утворення еліптичних форм фразеологізмів);

г) узгодження (поєднання словосполучень зі фразеологічним та вільним значенням);

г) контамінація (злиття двох фразеологічних одиниць) [10, с. 82–103].

Серед граматичних модифікацій розрізняють морфологічні та синтаксичні трансформації. Контекстуальні трансформації об'єднують такі модифікації:

а) реалізацію фразеологічного значення з наступною актуалізацією вільного значення;

б) вираження вільного значення у протиставленні з фразеологічним;

в) одночасну реалізацію вільного та фразеологічного значення [10, с. 104–122].

Ж. Матуліна, досліджуючи прислів'я у політичному контексті, пропонує виділити 9 типів вживання паремій включно з незмінними формами, а також і з їх трансформованими варіантами:

I. Збереження вихідної форми прислів'я.

II. Перейняття синтаксичної моделі з оригіналу прислів'я з частковою зміною лексичного наповнення (*Veni, vidi, Visa* від *Veni, vidi, vici*).

III. Перейняття синтаксичної моделі оригіналу прислів'я з повною зміною лексики (*Spiel – Satz – Griff ans Herz* від *Veni, vidi, vici*).

IV. Часткова або повна перестановка компонентів прислів'я (*Über die Sternen zu den Dornen* від *Per aspera ad astra*).

V. Збереження лексичного наповнення з повною зміною синтаксичної моделі прислів'я (*Dann haben Sie den Spatz in der Hand – und die Taube auf dem Dach kann Ihnen trotzdem noch als Volltreffer ins Haus flattern* від *Besser der Spatz in der Hand als die Taube auf dem Dach*).

VI. І синтаксична модель, і лексичне наповнення піддаються змінам, однак хоча б один елемент повинен залишитись для асоціації з вихідною формою прислів'я (*Hören und fühlen* від *Wer nicht hören will, muss fühlen*).

VII. Комбінація двох прислів'їв або прислів'я з іншим сталим виразом (*Geld oder Glück* від *Geld allein macht nicht glücklich*).

VIII. Елімінація частини прислів'я (*Wer A sagt ...* від *Wer A sagt, muss auch B sagen*).

IX. Доповнення прислів'я на початку чи наприкінці за допомогою нових елементів (*Eine Hand wäscht die andere – manchmal tut es auch ein Finger* від *Eine Hand wäscht die andere*).

Такі модифікації, однак, дуже часто трапляються у комбінаціях, а не лише у чистому вигляді [6, с. 242–245].

Проаналізувавши вище зазначені класифікації модифікацій фразеологізмів, спробуємо узагальнити та систематизувати їх таким чином (табл. 1).

Розглянемо детальніше ті випадки модифікацій у прислів'ях, які були вжиті сучасними політиками Німеччини у виступах та промовах [11].

Aber, meine Damen und Herren, es hat alles seinen Preis. Und wer A sagt, der muss – nach dem Sprichwort – auch zum B entschlossen bleiben. Man kann ja nicht nur glanzvolle Hüllen hinsetzen. Man muss dann auch dafür sorgen, dass sie im Weiteren leben können. (*Ansprache des Bundespräsidenten in Hamburg, 10. März 1997*). Вихідна форма прислів'я – *Wer A sagt, muss auch B sagen*. Можемо спостерігати використання комбінованої трансформації (морфологічної, лексичної та синтаксичної) для досягнення оптимального узгодження з контекстом.

Зупинимося ще на одному прикладі розширення та узгодження як лексико-синтаксичної модифікації прислів'я: *Die Ursachen werden vielfältig sein und über die genannten ökonomischen Bedingungen weit hinausreichen. Immer münden sie in Angst vor dem Andersartigen, dem Fremden. Angst ist aber, so sagt ein Sprichwort, ein schlechter Ratgeber, insbesondere, wenn sie auf Unkenntnis oder falschen Annahmen beruht. Und sie ist verheerend, wenn sie in Aggression umschlägt.*

(*Ansprache des Bundespräsidenten, Berlin, 10. März 1997*). Вихідна форма прислів'я – *Angst ist ein schlechter Ratgeber*. Початковий варіант прислів'я введений у складнопідрядне речення, а також доповнений уточненням *so sagt ein Sprichwort* та часткою *aber*.

У промовах політиків зустрічаються також прислів'я, взяті з інших мов та перекладені німецькою: *Das chinesische Sprichwort stimmt, in dem es heißt: "Wer für 100 Jahre vorsorgen will, investiert in die Bildung."* (*Rede des Bundesministers des Auswärtigen, Sigmar Gabriel, Peking, 24. Mai 2017*) Або: *"Die somalische Weisheit besteht darin, dass man ein Kamel fordern soll, um am Ende eine Ziege zu bekommen. Und nun sind wir entschlossen, das Kamel zu fordern, aber wir müssen nun darüber reden, dass wir auch wirklich eine Ziege brauchen."* (*Anrede des Umweltministers Norbert Röttgen, Berlin.*) У такому випадку речення без фразеологічного значення отримують риси прислів'я виключно за умов існування у такому контексті, що дозволяє віднести їх до дискурсивної модифікації. Однак, за межами контексту розгляд таких речень як одиниць пареміології буде неможливим.

У своїх промовах політики звертаються також до формального згадування про прислів'я, повністю не цитуючи його, а лише номінуючи ключові елементи. У такому випадку для адекватного сприйняття реципієнтами закодованого у прислів'ї послання, аудиторії повинна бути відома така паремія. У своїй промові у Бундестазі А. Меркель використовує елімінацію частини прислів'я, а також піддає морфологічній модифікації паремію „*Wer einen Sumpf trockenlegen will, darf nicht die Frösche fragen*“: *Die Kommission war am Anfang sehr dagegen und meinte, dass das ihre ureigenste Aufgabe sei. Das Sprichwort von*

Таблиця 1

Типи модифікацій пареміологічних одиниць

Морфологічні	Лексичні	Синтаксичні	Дискурсивні	Комбіновані
Заміна морфеми	Субституція	Контамінація (за Пташник) – поєднання двох прислів'їв чи їх частин	Варіації конотації прислів'я у зв'язку з загальним контекстом, в якому воно вжите	Поєднання кількох видів модифікацій
Заміна часової форми дієслова	Елімінація (редукція)	Узгодження (прислів'я та іншого нефразеологічного звороту)		
Варіативне вживання відмінків	Розширення	Перестановка компонентів прислів'я		
		Використання синтаксичної моделі прислів'я у нефразеологічному значенні		

den Fröschen im Sumpf ist in Brüssel noch nicht so bekannt, so dass sie damit nicht entsprechend umzugehen wissen. Gerade deshalb ist deine Berufung eine wirkliche Weiterentwicklung des Denkens der Kommission. (Rede von Bundeskanzlerin Dr. Angela Merkel, Berlin, 26. November 2007)

Модифікації мають характерні позиції та функції у тексті. Знаходячись на початку тексту, вони служать ввідним судженням, яке згодом розгортається та ілюструється прикладами. Знаходячись наприкінці тексту, таке прислів'я виступає у ролі узагальнюючого підсумку, а саме, – у значенні підпорядкування певного одиничного випадку загальному правилу, висловленому у прислів'ї. Окрім цього, модифіковані прислів'я часто виконують роль слоганів чи девізів у ЗМІ чи політиці [8, с. 101–102].

Прислів'я вживаються зі стратегічними намірами, щоб узагальнити, спростити, популяризувати і підтвердити думку. Вони завжди зберігають за собою функцію концентрації (стиснення), бо складні обставини виражаються за тенденцією до мовної економії образно і лише у межах одного речення. Паремія володіє властивістю діяти абсо-

лютно, оскільки вона не терпить заперечень чи альтернатив, а її вимога абсолютності підкреслюється ще й через синтаксичну форму, бо вона не містить елементів для узгодження чи відмінювання. Прислів'я мають змістову функцію, котра зрозуміла і без контексту, хоча саме останній створює особливі рамки, в яких прислів'я повинно існувати [12, с. 113–116].

Висновки. Таким чином, реалізація функцій модифікованих фразеологічних одиниць спрямована на створення різноманітних стилістичних ефектів, зокрема стимулювання інтересу до повідомлення, підтримку засобів аргументації, переконання. Ґрунтуючись на ментальних та конотативних особливостях, на спільному історичному минулому народу, прислів'я та їх модифікації апелюють до аксіоматичних істин, закладених у свідомості, маючи на меті привернути увагу реципієнта та досягнути максимального впливу на нього. Подальше вивчення прислів'їв, а також їх модифікованих варіантів у суспільно-політичному дискурсі має значення для глибшого аналізу прагматичних цілей, які переслідують політиків у промовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. 2., durchges. und erg. Aufl. Tübingen: Niemeyer, 1997. S. 76–79, 110–161, 255–257.
2. Palm C. Phraseologie: eine Einführung. 2., durchges. Aufl. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1997. S. 3–4.
3. Lüger H.-H. Satzwertige Phraseologismen. Eine pragmalinguistische Untersuchung. Wien: Ed. Praesens, 1990. 314 S.
4. Mieder W. Antisprichwörter. 2. Aufl., Band 1. Wiesbaden: Verlag für deutsche Sprache (VfdS) GmbH, 1983. 235 S.
5. Mieder W. Antisprichwörter. Band 2. Wiesbaden: Gesellschaft für deutsche Sprache (GfdS), 1985. 222 S.
6. Matulina Ž. Sprichwortgebrauch im aktuellen politischen Kontext Kroatiens. Von der Einwortmetapher zur Stanzmetapher / Rupprecht S. Baur, Christoph Chlosta. Bochum: Universitätsverlag Brockmeyer, 1995 (Akten des Westfälischen Arbeitskreises Phraseologie, Parömiologie; 94/95). S. 239–267.
7. Stammel K. Modifikation – ein phraseologisches Paradox? Phraseologie disziplinär und interdisziplinär / Hrsg. von Csaba Földers. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2009. S. 293–304.
8. Sabban A. Sprichwörter und Redensarten in kulturellen Vergleich. Hrsg. von A. Sabban, J. Wirrer. Opladen: Westdt. Verl., 1991. S. 83–109, 187–205.
9. Burger H. Phraseologie: eine Einführung am Beispiel des Deutschen. 4., neu bearb. Aufl. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2010. 239 S.
10. Ptashnyk S. Phraseologische Modifikationen und ihre Funktionen im Text: eine Studie am Beispiel der deutschsprachigen Presse. Phraseologie und Parömiologie. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren, 2009. Bd. 24. 264 S.
11. URL: https://www.bundesregierung.de/Webs/Breg/DE/Aktuelles/Reden/_node.html?gtp=422966_list%253D3
12. Gautschi T. Bildhafte Phraseologismen in der Nationalratswahlpropaganda: Unters. zum Vorkommen u. zum Gebrauch von Bildhaften Phraseologismen in d. Nationalratswahlpropaganda d. FDP, SVP u. d. SP d. Kantons Bern von 1919 – 1979 / Theres Gautschi. Bern; Frankfurt am Mein, 1982. S. 109–116.